

סימן ב' – בענין ע"ז שנשתברה מאליה

ל"י הך גזירה מאידך קו' דמקשינן על ריו"ח וצ"ב]. ותי' דיש חילוק בין ע"ז של עץ לשל מתכת ע"ש.

ועי' יפה עינים ומל"מ (פ"ח ה"ט) שביארו דבע"ז של מתכת ליכא דין נשתברה מאלי' דאכתי חזי לתקנו, וכן ל"מ ביטול עכו"ם בע"כ דאי"ז מעשה ביטול דדעתו להחזיר השברים. מבואר דכל עיקר דינא דנשתברה מאלי' לדעת התוס' הוי דווקא בדבר שא"א לתקנו ואכתי יל"ע.

ב' – בדין עיקר ע"ז קיימת

ובגמ' לקמן מקשינן ארשב"ל מנבי' דאסר ר' יוסי, ומת' התם עיקר ע"ז קיימת, ודחינן והא שיפויין דעיקר ע"ז קיימת וקתני לצורכה היא אסורה ושיפוי' מותרין אלמא דאף בעיקר ע"ז קיימת מותרין, ומסיק שאני נבי' דאין ע"ז מתבטלת דרך גידולה דלא מקרי שברים.

והק' שם התוס' מאי ראי' איכא משיפויין והא התם לא מיירי בדין נשתברה מאלי' אלא בעכו"ם ששייף בידים ועי' ביטול בידים ודאי אפש' לבטל אף שברים חשובים, ותי' דבאמת מהמשה ליכא ראי' ועיקר הראי' הוי מדברי רשב"ל גופי' דלע' מקשינן על' משייפה ישראל בין לצורכה בין לצורכו היא ושיפוי' אסורין ואמאי ליהוי כנשתברה מאלי', ותי' רשב"ל התם כדרבא דכל ששיברה ישראל גזרינן שמה יגביהנה ושוב לא יהי' לה ביטול לעולם, הרי שסבר ר"ל דבלא"ה היו השברים מותרים אף שיעקר ע"ז קיימת.

הרי מבואר א"כ מדברי התוס' דישאל ששייף ע"ז בין לצורכו בין לצורכה עיקר הע"ז ודאי אסורה ולית בי' דין שברים כלל, ורק על השיפויין יש להק' אמאי לית בהו דין שברים, וממילא מדהוצרך ר"ל לגזירה דשמה יגביהנו ישראל וכו' מוכח דל"ל האי סברא דכל שיעקר הע"ז אסורה אף שברי' אסורין.

אולם יעוי' רש"י שם בהא דמקשינן ארשב"ל ממתני' דשיפויין שפי' דהקו' אינה אלא משייפה ישראל לצורכו, וצ"ב מ"ש לצורכו מלצורכה, וע"כ דבלצורכה אפש' דאף לר"ל אסורה כיון דעיקר ע"ז קיימת וליכא לאקשויי על' אלא מלצורכו וכ"כ המהרש"א, והמבואר מזה דבשייפה ישראל לצורכו לא חשיב כעיקר ע"ז קיימת, וע"כ דכל שנשתברה הע"ז ממילא דאף עיקר הע"ז אית לה דין שברים דלר"ל מותרת ורק מחמת גזירה דרבא אסורין.

הרי שנח' רש"י ותוס' אם בשייפה ישראל לצורכו אם עיקר הע"ז לית בה דין שברים וממילא דעיקר ע"ז קיימת, או דאף עיקר הע"ז הוי בכלל דין שברים וממילא דאין עיקר הע"ז קיימת, ועיקר המח' יתבאר לקמן.

דף מא': אתמר ע"ז שנשתברה מאלי', ריו"ח אמר אסורה דהא לא בטלה, רשב"ל אמר מותרת מסתמא בטולי מבטיל לה מימר אמר איחי נפשה לא אצלה להווא גברא מצלה ל'.

א' – ביאור דברי רשב"ל

והנה עיקר מח' ר"ל וריו"ח הוי אם שברים חשיבי להו אם לאו, וכדמוכח ממה דמקשה ריו"ח אר"ל מהא דכתיב 'על כן לא ידרכו כהני דגון' וכו' והתם לא איירי כלל בדין ביטול ע"ז אלא אם שברים חשיבי לעכו"ם אם לאו.

והיה נראה דעיקר טעמא דר"ל דלא חשיבי להו הוי מחמת הך סברא דנפשה לא אצלה וכו', והנה לקמן בגמ' מקשינן אר"ל מהא דתנן ישראל ששייף ע"ז היא ושיפוי' אסורין, ואמאי ליהוי כע"ז שנשתברה מאלי', עוד מקשינן על' מהא דתנן ר"י אוסר הירקות שתחת האשירה מפני שהנבי' נושרת עליהן ואמאי תיהוי כעכו"ם שנשתברה מאלי' וכו', וצ"ל דאף בהנך גוונא איכא טעמא דנפשה לא אצלה וכ"כ הריטב"א דנפשה לא אצלה מישאל המשתברה, וכן גבי אילן לא מצלה נפשה שלא תבול על' כשאר אילנות ע"ש.

אלא דיעוי' לקמן דלכא' מדברי הר"ן מוכח דגבי שייפה ישראל ליכא טעמא דנפשה לא אצלה, וכן מוכח ברש"י דגבי נבי' ליכא טעמא דנפשה לא אצלה ע"ש, וא"כ יהי' מוכח דאף בלאו טעמא דנפשה לא אצלה שברים מותרים לדעת ר"ל.

ונראה דמה שהוצרך ר"ל להך טעמא היינו דווקא במקום שאפש' שיחזיר השברים לעבודתו, דהנה הרמב"ן הק' דשוחק וזורה לרוח אף לריו"ח תשתרי עכ"פ מדין יאוש דודאי אין בדעתו לעבוד השברים ותי' דיאוש שלא לדעת ל"מ גבי ע"ז, ומבואר מדבריו דבסתם שברים אי"צ לזה דבאמת אינו מתניאש מעבודתה דשמה יתקנה וכדו' וכמ"ש שם, וא"כ אף לר"ל הרי נהי דשברים לא חשיבי בפניע מ"מ הרי אפש' ויחזירם לעבודתו ואמאי מותרים, אלא דלזה אמר ר"ל דנפשה לא אצלה וכו' ולא יחזירם לעבודתו. וממילא גבי נבי' ושוחק וזורה לרוח דבלא"ה א"א להחזיר השברים לעבודה אי"צ להאי סברא דנפשה לא אצלה.

[השלמה – עי' תוס' מד. שהק' אהא דמבואר גבי דוד שהביא את איתי הגיתי לבטל הע"ז, והק' אמאי לא כפה כל עכו"ם לבטלו בע"כ כר"א הקפר (מג). דעכו"ם מבטל ע"ז בע"כ, ועוד אמאי לא שברו בעצמו ויתבטל מדין ע"ז שנשתברה מאלי' עכ"פ לאביי דל"ל הך גזירה דשמה יגביהנו וכו']ולא בירא דהא ע"כ אביי אית

אלא דלדעת רש"י שוב תקשי קו' התוס' היאך מוכיח ממתני' דשיפויין דאף בעיקר ע"ז קיימת השברים מותרים, דליכא ראי' מדברי ר"ל לע' שלא תי' בשעיקר ע"ז דלדעת רש"י שייפה לצורכו באמת אין עיקר ע"ז קיימת.

וע"כ המבואר בדעת רש"י דלא ס"ל לחלק בין נשתברה מאל"י לשיברה בידים ושפיר יש להוכיח אף משייפה עכו"ם דאף בעיקר ע"ז קיימת השברים מותרים וכ"כ הריטב"א, ולכאור' המבואר מזה דטעמא דבעיקר ע"ז קיימת מודה ר"ל דהשברים אסורין אי"ז מחמת דבכה"ג חשיבי ל'י אלא משום דבאמת א"א שיתבטל מקצת הע"ז כל שעיקרה קיים דמ"מ השברים טפלים לעיקר הע"ז ובאיסורן קיימא, וממילא דאין לחלק בין נשתברה מאל"י לשיברה בידים דבכל אופן לא חייל הביטול על מקצת הע"ז כל שעיקרה קיים, ושפיר מוכיח הגמ' מדרתנן שייפה עכו"ם לצורכה שייפי' מותרין ע"כ דאף בעיקר ע"ז קיימת אפ"ש שיתבטלו השברים.

אמנם תוס' ס"ל כפשטי' דבעיקר ע"ז קיימת אף השברים חשיבי ל'י ולהכי הוא דאין מתבטלין, אך כל ששיבון בידים ודאי חייל בהו ביטול.

ג' – מוח' ראשונים בדין שיבון בידים

והנה בעיקר מחלו' של רש"י ותוס' אם בשייפה ישראל לצורכו מקרי עיקר ע"ז קיימת אם לא, לכאור' דעת רש"י דכיון שנשתברה ולא אצלה נפשה ממילא דאף היא עצמה לא חשיבי ל'י ומותרת [וגבי נבי' דהיא עצמה אסורה ע"כ דהתם ליכא חק טעמא דנפשה לא אצלה וכו' כיון שדרכה בכך אלא דמ"מ הנבי' היתה מותרת [אי לאו שדרכה בכך] דלא חשיבי ל'י כמש"כ לע"ז], ושיטת התוס' צ"ב הא כיון שנשתברה ונפשה לא אצלה וכו' מ"ש עיקר הע"ז שאסורה מהשיפויין שמתרין אי לאו גזירה דרבא.

והיה נראה לומר ע"פ מש"כ לע' דעיקר סברת ר"ל דשברים לא חשיבי הוי אף בלאו סברת נפשה לא אצלה וכו' והך סברא לא נצרכה אלא במקום שהיה אפ"ש שיחזיר השברים לעבודה כמש"כ, וממילא שיטת התוס' דהך סברא דנפשה לא אצלה וכו' באמת אינה טעם בפנ"ע להתיר השברים אלא רק להפקיע הך צד שיחזירן לעבודה אך לעולם עיקר ההיתר הוי מחמת דשברים מצד עצמם לא חשיבי, וממילא א"ש דאף בנשתברה מ"מ היכא דעיקר ע"ז קיימת בזה נהי דנפשה לא אצלה מ"מ כיון שראוי' לעבודה והדבר חשוב מצד עצמה ודאי אסורין ול"מ הך טעמא דנפשה לא אצלה אלא להתיר השיפויין.

אך רש"י ע"כ סבר דטעמא דנפשה לא אצלה וכו' הוי טעם בפנ"ע להתיר השברים, וממילא אף בעיקר ע"ז קיימת מ"מ כיון שנשתברה ולא אצלה נפשה אף עיקר הע"ז מותרת.

אולם נראה דמדברי הר"ן יש להוכיח דהביאור באופ"א, דהנה הר"ן כ' ליישב הא דאמרין לקמן מט:

אליבא דשמואל דעובדין לשברים ונשתברה מאל"י אסורה ואילו לע' אמר שמואל מצא שברים מותרין ולכאור' טעמא משום שסבר כר"ל דאין עובדין לשברים ונשתברה מאל"י מותרין, וכ' הר"ן דהתם ברף מט: איירי בעיקר ע"ז קיימת ושמואל אית ל'י האי סברא דבכה"ג אין מתבטלין השברים משא"כ לע' במצא שברים איירי באין עיקר ע"ז קיימת ולהכי מותרין ע"ש.

ותמוה דהא הגמ' הכא הוכיחה ממתני' דשפאין דלא כהך סברא ואף בעיקר ע"ז קיימת השברים מותרין, וע"כ שסבר הר"ן כדעת התוס' דעיקר הראי' אינה מהמשנה עצמה אלא מדברי רשב"ל שביאר טעמא דמתני' משום גזירה ולא משום עיקר ע"ז קיימת, אך מגוף המשנה דבשייפה עכו"ם לצורכה השפאין מותרין ליכא ראי' דשאני התם דאיירי בביטול בידים, וממילא שפיר איכא למימר דשמואל פליג בהא ארשב"ל ואית ל'י האי סברא דבשעיקר ע"ז קיימת אף השברים אסורין.

ובאמת דהכי מדוקדק נמי מדברי הר"ן גופי' שכ' דטעמא דבעיקר ע"ז קיימת שברי' אסורין הוי משום דבכה"ג עובדין לשברים, ולא מחמת דא"א שיתבטל מקצת הע"ז בלא שיתבטל העיקר והיינו כפי' התוס'.

אלא דממילא מוכח שסבר הר"ן דבשייפה ישראל מקרי עיקר ע"ז קיימת ומזה הוכיחה הגמ' לע' דר"ל ל'ל האי סברא דעיקר ע"ז קיימת וכמשנ"ת בדעת התוס' דעיקר הע"ז אכתי אסורה כיון שראוי' לעבודה ול"מ סברת נפשה לא אצלה בפנ"ע, ולכאור' ק' דמבואר שם בר"ן דנשתברה מאל"י ועיקר ע"ז קיימת דר"ל דאית ל'י האי סברא דנפשה לא אצלה ממילא דאף עיקר הע"ז מותרת כיון דנפשה לא אצלה לא חשיבי ל'י כלל ומבטל כולו, הרי שסבר דסברת נפשה לא אצלה מהני בפנ"ע לבטל אף את עיקר הע"ז וצ"ע.

וע"כ המבואר מזה דכו"ע מודו דסברת נפשה לא אצלה מהני בפנ"ע ומבטל אף את עיקר הע"ז, וטעמא דבשייפה ישראל מקרי עיקר ע"ז קיימת ע"כ הוי משום דסברת נפשה לא אצלה וכו' הוי דווקא במקום שנשתברה מאל"י אך בשייפה ישראל בידים ליכא כלל להאי טענה דנפשה לא אצלה ולהכי הוא דעיקר הע"ז באיסורה קיימא, אלא דמ"מ השיפויין מותרין דלא חשיבי ל'י כמשנ"ת לע' דהיכא דאין ממש בשברים אי"צ כלל לסברת נפשה לא אצלה כדן נבי' וכדו'.

נמצא דבזה הוא שנח' רש"י ותוס' אם גבי שיפה ישראל איכא סברת נפשה לא אצלה וממילא אף עיקר הע"ז בטילה או דליתא להאי סברא ולהכי עיקר הע"ז אסורה, אך בנשתברה מאל"י דודאי איכא להאי סברא דנפשה לא אצלה כו"ע מודו דאף עיקר הע"ז בטילה.

ד' – בדין נשתברה דרך גזילתה

ובהא דאמרין דברך גזילתה מודה רשב"ל דהשברים אסורים, לכאור' הפי' דבזה מודה דשברים חשיבי ולא מבטל לה, אך נראה דמתוך דברי הגר"א נמצא מבואר

יותר בדדרך גדילתה לא מקרי כלל שברים אלא כע"ז
שנתחלקה ונפק"מ לענין אופן ביטולה וכדלקמ"י.

דהנה מתוך דברי הגר"א (לקמן מט:) בדעת הרמב"ם
נמצא מבואר דנהי דבשברי ע"ז [למאן דאסר] סגי
בביטול א' משברי' להתיר כולם, מ"מ בנשתברה דרך
גדילתה צריך לבטל כל שבר ושבר (הובא לקמן),
ולכאור' ה"ט דהנה לקמן נג. תנן קיטע ראש אזנה וכו'.

כולה מותרת ומה"ט אף בשברים ע"י ביטול מקצתה
ניתרת כולה, אלא דכ"ז דווקא בשברים דכל עיקר
חשיבותן אינו אלא מחמת מה שיבאו מתוך עיקר הע"ז
ואכתי שם עיקר הע"ז עליהו וממילא ע"י שנתבטלה
מקצת הע"ז כולה מותרת, אך בדרך גדילתה לא מקרי
כלל שברים אלא כנחלקה לכמה חלקים ומהשתא כל
שבר אית בי' חשיבות בפנ"ע ושוב אינו מתבטל ע"י
ביטול שאר השברים.